

Η ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΗΘΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ¹

Νίκος Αστρουλάκης

Μετάφραση: Νίκος Αστρουλάκης²

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη παρούσα ανάλυση, η εφαρμοσμένη ηθική τοποθετείται στο μάκρο-κοινωνικό επίπεδο της παγκόσμιας ηθικής, ενώ μια συγκεκριμένη αναλυτική ταξινόμηση επιχειρείται, κατηγοριοποιώντας τη διεθνή ανάπτυξη, βάσει της διαρθρωτικής της σύνθεσης, σε τρία αναλυτικά επίπεδα: Πρώτον, η διαρθρωτική σύνθεση – σχετιζόμενη με το πλαίσιο της υφιστάμενης διεθνούς αναπτυξιακής πολιτικής – μπορεί να ιδωθεί στις διαμορφωμένες «σχέσεις αγοράς». Δεύτερον, η ανάλυση προσδιορίζει τις πολιτικές που εφαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο και τον ρόλο της πολιτικής του έθνους-κράτους. Τρίτον, η ανάλυση πραγματεύεται τις πολιτικές των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών. Σε κάθε ένα από τα επίπεδα που αναφέρθηκαν παραπάνω, η ανάλυση αποκαλύπτει τα θεμελιώδη ζητήματα της θεωρίας και της πολιτικής της νεοκλασικής οικονομικής, ως τον βασικό διανοητικό υπερασπιστή των οικονομικών της ελεύθερης αγοράς.

Λέξεις-κλειδιά: Διεθνείς αναπτυξιακοί θεσμοί, Διεθνής ανάπτυξη, Εφαρμοσμένη ηθική, Νεοκλασική οικονομική, Νεοφιλελεύθερος θεσμισμός, Οικονομικά της ελεύθερης αγοράς, Πολιτική έθνους-κράτους.

¹ Η παρούσα δημοσίευση αποτελεί μετάφραση του «Astroulakis N. (2019). The Applied-Ethical Structural Synthesis of International Development. *Problemas del Desarrollo. Revista Latinoamericana de Economía*: Vol. 50 Núm. 197», από την αγγλική στην ελληνική, με περαιτέρω επεξεργασία και αλλαγές στην τιτλοφόρηση των εννοιών και σε επιμέρους σημεία της ανάλυσης.

² Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, μέλος ΣΕΠ & Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής.

ABSTRACT

In the presented analysis, applied ethics is positioned at the macro-social level of global ethics while a specific codification is attempted by formulating international development based on its structural synthesis, in a threefold level: First, the structural synthesis –associated with the framework of existing international development policy– can be found in the ‘market relations’. Second, the analysis specifies the policies applied at the national level and the role of nation-state policy. Third, the paper criticizes the international development institutions’ policies. In each of the levels mentioned above, the analysis reveals the fundamental policy theory issues of neoclassical economics, as the intellectual defender of free market economics.

Key Words: *International development institutions, International development; applied ethics; Neo-classical economics; Neoliberal institutionalism, Free market economics, Nation-State policy.*

1. Εισαγωγή

Η ακόλουθη ανάλυση προσφέρει ένα πρωτότυπο πλαίσιο για την ερμηνεία της εφαρμοσμένης ηθικής σύνθεσης της σύγχρονης διεθνούς ανάπτυξης. Στην παρούσα μελέτη, το ηθικό επιχείρημα συνδέεται με τις εφαρμοσμένες πλευρές των προϋποθέσεων «μιας καλής ζωής (a good life)» και «μιας καλής κοινωνίας (a good society)» στη διεθνή ανάπτυξη. Η ανάλυση προσεγγίζει το θέμα από την άποψη των εφαρμοσμένων ηθικών πτυχών του, στα πλαίσια της πολιτικής οικονομίας και της ηθικής φιλοσοφίας, παρέχοντας την οπτική της πολιτικής από τον τομέα της νεοκλασικής οικονομικής.

Επιτρέψτε μου να ξεκινήσω με ορισμένα υποβοηθητικά σχόλια για καλύτερη ανάγνωση. Πρώτον, η νεοκλασική οικονομική αντιμετωπίζεται ως ο διανοητικός υπερασπιστής των αρχών της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς στην εφαρμοσμένη πολιτική στη διεθνή ανάπτυξη. Η κυρίαρχη προσέγγιση της εφαρμοσμένης ηθικής (applied ethics) αντικατοπτρίζεται κυρίως στις ορθόδοξες προσεγγίσεις στη βιβλιογραφία της επιχειρηματικής ηθικής. Αυτές οι προσεγγίσεις επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό, αλλά όχι μόνο, από τη νεοκλασική οικονομική και από την ωφελμιστική ηθική προσέγγιση που τη διαπερνά. Δεύτερον, στην ανάλυση, χρησιμοποιείται ο όρος νεοφιλελευθερισμός. Η χρήση του όρου νεοφιλελευθερισμός μπορεί να χαρακτηριστεί, ως ένα βαθμό, αμφιλεγόμενη. Σε αυτή τη

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

μελέτη, η χρήση του όρου μιμείται την παρατιθέμενη βιβλιογραφία καθώς επίσης εκφράζει τις ακραία φιλελεύθερες πολιτικές από την πλευρά των οικονομικών της ελεύθερης αγοράς. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι όροι νεοφιλελευθερισμός και οικονομικά της ελεύθερης αγοράς είναι συνυφασμένοι χωρίς αξιοσημείωτη διαφορά. Τέλος, το επιστημονικό υπόβαθρο του συγγραφέα της μελέτης προέρχεται από την πολιτική οικονομία. Ως συνήθως, οι απόψεις και το θεωρητικό υπόβαθρο του μελετητή διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο της ανάλυσης και στη θέαση του κόσμου (Wilber, 2004, p. 426). Για τον λόγο αυτό, η ενσωμάτωση της ηθικής ανάλυσης, και της ορολογίας που χρησιμοποιείται, διαπραγματεύεται από τη σκοπιά της πολιτικής οικονομίας. Με άλλα λόγια, η θέαση της παρούσας ανάλυσης βασίζεται περισσότερο από την οικονομία στην ηθική, αντί από την ηθική στην οικονομία.

Όπως αναφέρθηκε, η επακόλουθη ανάλυση προσδιορίζει την εφαρμοσμένη ηθική σύνθεση της διεθνούς ανάπτυξης. Για να γίνω πιο συγκεκριμένος, πέρα από τη μετά-ηθική αναζήτηση για το «τι είναι μια καλή κοινωνία» και την κανονιστική-ηθική αξιολόγηση του «πώς πρέπει να επιτευχθεί αυτή η καλή κοινωνία», υπάρχει ένας ηθικός τρόπος με τον οποίο το ηθικό επιχείρημα για «μια καλή ζωή» και «μια καλή κοινωνία» ενσαρκώνεται σε πραγματικές καταστάσεις. Στην παρούσα ανάλυση, υποστηρίζω ότι η εφαρμοσμένη ηθική στη διεθνή ανάπτυξη είναι συνυφασμένη με την παγκόσμια ηθική, επηρεάζοντας τα πραγματικά ζητήματα πολιτικής. Η ηθική ανάλυση σχετίζεται εγγενώς με την αναπτυξιακή πολιτική και συνδέεται με οικονομικούς, πολιτικούς, θεσμικούς και ηθικούς παράγοντες. Συνολικά, η εφαρμοσμένη ηθική και η εφαρμοσμένη ηθική ανάλυση ερμηνεύουν το ηθικό επιχείρημα «μιας καλής ζωής» και «μιας καλής κοινωνίας» στο επίπεδο της εφαρμοσμένης αναπτυξιακής πολιτικής στις πραγματικές συνθήκες της διεθνούς ανάπτυξης.

Ένα άλλο σημείο που ίσως πρέπει εισαγωγικά να μνημονευτεί είναι ότι στην ορθόδοξη βιβλιογραφία της οικονομικής, η εφαρμοσμένη ηθική είναι συνήθως αποδεκτή ως επιχειρηματική ηθική. Με τη σειρά της, η επιχειρηματική ηθική συνήθως ενσωματώνει την εφαρμοσμένη ηθική διερευνώντας δεοντολογικά και επαγγελματικά ζητήματα σε μικροοικονομικό επίπεδο. Πρόκειται για έναν μικροοικονομικό σχηματισμό της εφαρμοσμένης ηθικής, ο οποίος βασίζεται στην ατομική ηθική και στην προοπτική του ατομικού συμφέροντος σε πραγματικά ζητήματα.

Η παρούσα εργασία ακολουθεί έναν μάλλον διαφορετικό τρόπο ανάλυσης. Η εφαρμοσμένη ηθική ως μορφή παγκόσμιας ηθικής (global ethics) τοποθετείται σε ένα πλαίσιο πολιτικής οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ζητήματα πολιτικής στο πεδίο της εφαρμοσμένης ηθικής στη διεθνή ανάπτυξη διερευνούνται σε τρία επίπεδα: 1) το πλαίσιο των

σχέσεων της αγοράς, 2) τον ρόλο της πολιτικής του έθνους-κράτους, 3) τον ρόλο των πολιτικών των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών. Από όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω, τέτοια προσέγγιση δεν είχε δοκιμαστεί στο παρελθόν. Η ανάλυση συμβάλλει σε μια ολιστική ερμηνεία της εφαρμοσμένης ηθικής στη διεθνή ανάπτυξη χωρίς να παραμελούνται κρίσιμα ζητήματα όπως οι οικονομικές και πολιτικές πτυχές ως οι κύριοι παράγοντες της πολιτικής στη διεθνή ανάπτυξη. Αναπόφευκτα, αυτή η πρωτότυπη προσέγγιση μπορεί να αντιμετωπίζει περιορισμούς και μεθοδολογικές αστοχίες που βαραίνουν αποκλειστικά τον συγγραφέα. Ωστόσο, συνθέτει μια προσπάθεια για ένα νέο επεξηγηματικό πλαίσιο στη διερεύνηση των εφαρμοσμένων ηθικών πτυχών της διεθνούς ανάπτυξης. Μελετητές και φοιτητές των οικονομικών και της ανάπτυξης σε οποιαδήποτε παράδοση - ετερόδοξη ή ορθόδοξη - θα μπορούσαν να ωφεληθούν από αυτήν την προσέγγιση για περαιτέρω έρευνα.

Όσον αφορά τη δομή, η Ενότητα 2 ξεδιπλώνει το αναλυτικό πλαίσιο της εφαρμοσμένης ηθικής σύνθεσης της διεθνούς ανάπτυξης. Οι Ενότητες 3, 4 και 5, διεισδύουν σε καθεμία από τις διαστάσεις του πλαισίου. Η ενότητα 6 ολοκληρώνει με σύντομες ανακεφαλαιοποιητικές παρατηρήσεις.

2. Το αναλυτικό πλαίσιο: νεοκλασική οικονομική και εφαρμοσμένη ηθική

Η νεοκλασική οικονομική αντιμετωπίζει συχνά τα ηθικά ζητήματα στη συζήτηση της ανάπτυξης, είτε στο επίπεδο των σκοπών είτε στο επίπεδο των μέσων, με έναν απλοϊκό, «μηχανιστικό», τρόπο. Ο Amartya Sen (1987, p. 50) υποστηρίζει ότι η «μηχανιστική» πτυχή των ορθόδοξων οικονομικών τείνει να συμβαδίζει με την προσκόλληση σε μια πολύ στενή άποψη της ηθικής. Αυτή η στενή άποψη μπορεί αναμφισβήτητα να ερμηνευθεί ως μία αξιακά και ηθικά ουδέτερη στάση που υιοθετήθηκε από τα νεοκλασικά οικονομικά στον τομέα της διεθνούς αναπτυξιακής πολιτικής. Επιπλέον, η νεοκλασική οικονομική έχει αναδειχθεί ως οικουμενική επιστήμη. Ιδιαίτερα στην αναπτυξιακή πολιτική, οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι θεωρούν ότι τα μοντέλα ανάπτυξης που βασίζονται στις αρχές της οικονομίας ως θετικής επιστήμης εφαρμόζονται σε όλες τις εποχές και τα μέρη [(Davidson και Davidson, 1988, p. 55), (Gilpin, 2001, p. 64); (Milonakis και Fine, 2009, p. 46)]. Ακόμη περισσότερο, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ πολιτικής και οικονομίας, οι Bowles et al. (1999, p. 2) υποστηρίζουν ότι, στις πολιτικές επιστήμες, υπάρχει ελάχιστη κατανόηση της εφαρμοσμένης λειτουργίας της οικονομίας. Ταυτόχρονα, τα νεοκλασικά οικονομικά σπάνια αναπτύσσονται για να κατανοήσουν την πολιτική και την κρατική παρέμβαση. Εν αντιθέσει, η πειθαρχία της οικονομικής επιστήμης, ως αναλυτική και προσανατολισμένη στην πολιτική, δεν μπορεί να είναι αξιακά ουδέτερη, όπως ισχυρίζονται οι νεοκλασικοί υποστηρικτές της [(Vickers, 1997, p.72), (van Staveren, 2001, p. 202), (van Stavaren, 2009), (Graafland, 2007)]. Από την

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

πλευρά της ηθικής φιλοσοφίας, μια κριτική της φιλοσοφικής συζήτησης για τον ηθικό προβληματισμό για την ανάπτυξη μπορεί να ιδωθεί στον διαλεκτικό τρόπο με τον οποίο οι φιλόσοφοι προσεγγίζουν το θέμα, εξετάζοντας την έννοια των ηθικών επιχειρημάτων ενώ παραμελούν τις επιπτώσεις της πολιτικής στον πραγματικό κόσμο[(Clark, 2002, p. 830), (Sen, 1999)].

Τα παραπάνω οδηγούν σε αναλυτικές παραμορφώσεις και λανθασμένες διαπιστώσεις πολιτικής στη συζήτηση για την ανάπτυξη. Το πρόβλημα της ηθικής διερεύνησης της διεθνούς ανάπτυξης στους τομείς της ηθικής φιλοσοφίας και των οικονομικών παραμένει σε κάποιο βαθμό άλυτο, ιδιαίτερα στη σχέση της αναπτυξιακής πολιτικής και των ηθικών ζητημάτων. Το ερώτημα που τίθεται κατά κύριο λόγο είναι πώς η εφαρμοσμένη ηθική ανάλυση, στα πλαίσια της πολιτικής οικονομίας και της ηθικής φιλοσοφίας, προσεγγίζει τη διεθνή αναπτυξιακή πολιτική.

Απαντώντας σε αυτό, πρέπει να σημειωθούν τρία αρχικά αλλά θεμελιώδη ζητήματα. Πρώτον, η παρούσα ανάλυση αποδέχεται τη θέση ότι η ηθική εμπεριέχει εμπειρικές, πρακτικές και εφαρμοσμένες πτυχές. Υποστηρίζοντας αυτήν την άποψη, ο Moore (1960 [1903], Sec. 25, in *Principia Ethica*), δηλώνει ότι «η ηθική είναι μια εμπειρική ή θετική επιστήμη: όλα τα συμπεράσματά της θα μπορούσαν να εξαχθούν μέσω εμπειρικής παρατήρησης και επαγωγής». Ο Singer (2011, p. vii) υποστηρίζει ότι τα πιο σχετικά εφαρμοσμένα ηθικά ζητήματα είναι αυτά που μας επηρεάζουν στην καθημερινή ζωή. Ο Φουκώ (1984, p.377) επισημαίνει ότι «η ηθική είναι μια πρακτική, το ήθος είναι ένας τρόπος ύπαρξης». Δεύτερον, η εφαρμοσμένη ηθική αναγνωρίζεται ως ένα από τα τρία επίπεδα της γνώσης στην ηθική φιλοσοφία³. Στην ηθική φιλοσοφία, η εφαρμοσμένη ηθική μπορεί να θεωρηθεί ως ο κλάδος της ηθικής γνώσης που εξετάζει αμφιλεγόμενα ηθικά, κοινωνικά, νομικά και πολιτικά ζητήματα με βάση ηθικές συζητήσεις και δημοφιλή χαρακτηριστικά (Häyry, 1994, p. 46). Τρίτον, η εφαρμοσμένη ηθική στη διεθνή ανάπτυξη και η πολιτική οικονομία είναι συνυφασμένη με την παγκόσμια ηθική (global ethics). Με τη σειρά της, η παγκόσμια ηθική περιλαμβάνει τέσσερα αλληλένδετα επίπεδα ηθικής ανάλυσης: το ατομικό επίπεδο, το εταιρικό ή το οργανωτικό επίπεδο, το εθνικό ή το κοινωνικό επίπεδο και το παγκόσμιο επίπεδο [(Buller κ.ά., 1991, p. 768), (Owens, 1983)]. Ωστόσο, το κοινωνικό και οργανωτικό επίπεδο επηρεάζουν κυρίως την παγκόσμια ηθική. «Η παγκόσμια ηθική προκύπτει από το βαθμό συμφωνίας μεταξύ κοινωνιών, εταιρειών και άλλων οργανισμών

³ Για τους ηθικούς φιλόσοφους, ένα ηθικό επιχείρημα μπορεί να αναλυθεί επαρκώς σε τρία επίπεδα: το μέτα-ηθικό, το κανονιστικά-ηθικό και το εφαρμοσμένα-ηθικό [(Kagan, 1998, p. 2), (Williams, 2006, p. 72), (Frankena, 1951, p. 45)].

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

σχετικά με τα κατάλληλα ηθικά πλαίσια και συμπεριφορές σε μια δεδομένη κατάσταση» (Buller et al., 1991, p. 768).

Η συντριπτική πλειονότητα των νεοκλασικών οικονομολόγων αποδέχονται την εφαρμοσμένη ηθική στο επίπεδο της επιχειρηματικής ηθικής και ως δεοντολογικό ζήτημα. Ακολουθεί μια σύντομη κριτική ανασκόπηση της γενικής προσέγγισης. Στη βιβλιογραφία για την επιχειρηματική ηθική, η εφαρμοσμένη ηθική περιγράφει κυρίως τις σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων/οργανισμών και του εσωτερικού ή εξωτερικού περιβάλλοντος. Αυτές οι σχέσεις περιλαμβάνουν, σε μεγάλο βαθμό, τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, την εταιρική ευθύνη, την ηθική των παραγωγών και των καταναλωτών, και παρόμοιες έννοιες και θέματα πολιτικής. Στον πυρήνα της επιχειρηματικής ηθικής βρίσκονται οι ατομικές προτιμήσεις, οι αποφάσεις και οι ενέργειες και η επιχειρηματική οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα στο προκαθορισμένο οικονομικό περιβάλλον των οικονομικών της ελεύθερης αγοράς. Σε όλες σχεδόν τις αναλύσεις της νεοκλασικής οικονομικής, το άθροισμα των ατόμων ισούται με την κοινωνία, και το άθροισμα των επιχειρήσεων συνθέτει την οικονομία. Στην επιχειρηματική ηθική, η κοινωνία και η οικονομία αποτελούνται κυρίως από παραγωγούς (επιχειρηματίες και επιχειρήσεις) και καταναλωτές (ιδιώτες -νοικοκυριά). Η κοινωνία και η οικονομία αναλύονται συνήθως με τα εργαλεία της μικροοικονομικής ανάλυσης. Μια κοινή θεώρηση στην επιχειρηματική ηθική στον τομέα της νεοκλασικής οικονομικής είναι η βούληση των καταναλωτών να μεγιστοποιήσουν τη χρησιμότητά τους και η βούληση των παραγωγών να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. Τα ηθικά ζητήματα εμπλέκονται σε αυτές τις θεμελιώδεις, στενές αντιλήψεις. Στο πλαίσιο αυτό, η εφαρμοσμένη ηθική (δηλαδή η επιχειρηματική ηθική) επικεντρώνεται στην ατομική ηθική που βασίζεται σε προσωπικά συμφέροντα και ερμηνεύεται εντός συγκεκριμένων μεθοδολογικών πλαισίων (πχ συμπεριφορικά οικονομικά). Επίσης, η κυρίαρχη βιβλιογραφία προσεγγίζει συνήθως την εφαρμοσμένη ηθική ως ένα είδος δεοντολογικής ηθικής που συνδέεται με τους κανόνες, τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των ηθικών δρώντων σε ένα πλαίσιο ελεύθερων ατομικών επιλογών. Από αυτήν την άποψη, η εφαρμοσμένη ηθική προσδιορίζεται σε διάφορους υποτομείς, όπως η περιβαλλοντική ηθική, η ιατρική ηθική, η βιοηθική και η επιχειρηματική ηθική [(Cohen και Wellman, 2005), (Chadwick, 2012), (LaFollette, 2002)]. Σύμφωνα με αυτό, η εφαρμοσμένη ηθική θεωρείται συνήθως ως επαγγελματική ηθική σε οποιοδήποτε συγκεκριμένο τομέα ατομικής ή εταιρικής ζωής (Abbott, 1983, p. 880). Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις, οι Hausman και McPherson (2006, p. 3) επισημαίνουν ότι «οι ηθικές θεωρίες δεν είναι οδηγοί μαγειρικής για καλή συμπεριφορά».

Η παρουσιαζόμενη προσέγγιση της εφαρμοσμένης ηθικής και της εφαρμοσμένης ηθικής ανάλυσης συμβάλλει στην ολιστική διερεύνηση της πολιτικής στη διεθνή ανάπτυξη.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Διερευνά τις ηθικές πτυχές της αναπτυξιακής πολιτικής χωρίς να παραμελεί τις οικονομικές και πολιτικές πτυχές ως τους κύριους παράγοντες της στη διεθνή ανάπτυξη, όπως κάνουν συχνά οι ηθικοί φιλόσοφοι. Επιπλέον, η ανάλυση λαμβάνει την εφαρμοσμένη ηθική και την οικονομική πολιτική με την ευρύτερη έννοια. Η εφαρμοσμένη ηθική δεν περιορίζεται στις στενές πτυχές των μικροοικονομικών θεμελιώσεων της επιχειρηματικής ηθικής και της ατομικής ηθικής συμπεριφοράς υπό την οπτική του προσωπικού συμφέροντος, όπως συνήθως πραγματεύεται από πολλούς νεοκλασικούς οικονομολόγους. Επομένως, η παρούσα μελέτη προτείνει έναν μάλλον διαφορετικό τρόπο ανάλυσης.

Όπως αναφέρθηκε, στην ολιστική ηθική εξέταση της διεθνούς ανάπτυξης, η εφαρμοσμένη ηθική αντιστοιχεί καλύτερα στην παγκόσμια ηθική. Για να υποστηρίξω αυτήν τη συσχέτιση, δανείζομαι μια μεταφορά από τους Davidson και Davidson (1988, p. 61): «Αν και υπάρχει μια προφανής σχέση μεταξύ ενός δέντρου και ενός δάσους, ωστόσο η μικροβιολογία ενός δέντρου είναι διαφορετική από την μικροβιολογία των δασών». Με παρόμοιο τρόπο, η επιχειρηματική ηθική σχετίζεται αλλά διαφέρει από την παγκόσμια ηθική όταν εξετάζουμε θέματα εφαρμοσμένης ηθικής σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη την προαναφερθείσα δεοντολογική φύση της εφαρμοσμένης ηθικής, δεδομένου ότι η παγκόσμια ηθική περιλαμβάνει την επιχειρηματική ηθική, στην παρούσα ανάλυση, η εφαρμοσμένη ηθική θεωρείται ολιστικά ως το είδος της ηθικής φιλοσοφίας που ανταποκρίνεται στις ηθικές κατευθύνσεις αναφορικά με το ηθικό επιχείρημα «μιας καλής ζωής» και «μιας καλής κοινωνίας» στη διεθνή ανάπτυξη.

Η εφαρμοσμένη ηθική σύνθεση της διεθνούς ανάπτυξης μπορεί να θίξει το βασικό ηθικό ζήτημα του ποια μορφή εφαρμοσμένης ηθικής είναι η πιο κατάλληλη για πολιτική στη διεθνή ανάπτυξη. Για την έρευνα αυτού του ζητήματος, η ανάλυση της εφαρμοσμένης ηθικής σύνθεσης της διεθνούς ανάπτυξης εστιάζει στην παγκόσμια ηθική και στην υφιστάμενη οικονομική, πολιτική και θεσμική δομή της διεθνούς ανάπτυξης στην εποχή της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και της κυριαρχίας των οικονομικών της ελεύθερης αγοράς. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο που περιγράφεται, η παγκόσμια ηθική αποτελείται από τις εφαρμοσμένες ηθικές πολιτικές των εθνικών και πολυεθνικών επιχειρήσεων, των εθνών-κρατών και των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών [π.χ η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ)]. Σχεδόν όλοι οι τύποι οικονομικής ανάλυσης της εφαρμοσμένης πολιτικής σχετίζονται με τις σχέσεις μεταξύ ατόμων, επιχειρήσεων και κράτους. Επιπλέον, ένα κοινό χαρακτηριστικό σχεδόν όλων των ερμηνειών είναι το στοιχείο της αφομοίωσης της πολιτικής στο πλαίσιο των σχέσεων ελεύθερης αγοράς, καθώς «οι αγορές έχουν γίνει εθνικές και παγκόσμιες» (North, 1991, p. 101).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρείται ότι οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς αλληλεπικαλύπτονται με την εφαρμοσμένη πολιτική στη σύγχρονη διεθνή ανάπτυξη. Τελικά, σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία της αγοράς, σε ποιο βαθμό τα άτομα, οι επιχειρήσεις και οι κρατικές αρχές συνδέονται μεταξύ τους υπόκεινται σε στοιχεία όπως οι σχέσεις αγοράς, η δημόσια ή η κρατική πολιτική, και οι εντολές των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών. Κατά συνέπεια, στην παρούσα ανάλυση, οι κύριοι εφαρμοσμένοι ηθικοί διαρθρωτικοί παράγοντες στη διεθνή ανάπτυξη εμπεριέχονται στην εξέταση των σχέσεων της αγοράς, της πολιτικής του έθνους-κράτους, και των κανόνων και πολιτικών που έχουν θεσπιστεί από τους διεθνείς αναπτυξιακούς θεσμούς. Στο Σχήμα 1, παρουσιάζεται σχηματικά το πλαίσιο εξέτασης της εφαρμοσμένης ηθικής σύνθεσης της διεθνούς ανάπτυξης.

Σχήμα 1. Το πλαίσιο της εφαρμοσμένης ηθικής σύνθεσης της διεθνούς ανάπτυξης

3. Εφαρμοσμένη ηθική και σχέσεις αγοράς

Οι σχέσεις αγοράς συνδέονται με το πλαίσιο εφαρμογής της οικονομικής πολιτικής στον πραγματικό κόσμο. Για παράδειγμα, οι παραγωγικές σχέσεις (ο τρόπος παραγωγής, ο τρόπος διανομής, και η χρήση των πόρων) και, γενικότερα, οι καθιερωμένοι οικονομικοί, πολιτικοί και θεσμικοί κανόνες μπορούν να θεωρηθούν ως το αντικείμενο της εφαρμοσμένης ηθικής ανάλυσης των υφιστάμενων σχέσεων αγοράς.

Για να προσεγγιστεί το θέμα σύμφωνα με τις ιστορικές του ρίζες, οι προοπτικές του εικοστού αιώνα στη μελέτη των διεθνών οικονομικών έχουν καθιερώσει τη γενική διαίρεση μεταξύ μιας οικονομίας ελεύθερης αγοράς και μιας κεντρικής οικονομίας σχεδιασμού [(Cohen, 2009), (Gilpin, 2001), (Waltz, 1979)]. Το παραδοσιακό πλαίσιο που αναπτύχθηκε για τη διαρθρωτική ανάλυση της διεθνούς ανάπτυξης τον εικοστό αιώνα αντικατόπριζε τον

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ψυχρό Πόλεμο και τον ιδεολογικό διαχωρισμό μεταξύ των δύο αντιτιθέμενων οικονομικών συστημάτων. Η αρχική δέσμευση σε αυτήν την προσέγγιση ήταν το προϊόν συγκρουόμενων οικονομικών, πολιτικών πεποιθήσεων και κοινωνικών πολιτικών: μια σύγκρουση που χρονολογείται από τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν τα συστήματα μιας οικονομίας ελεύθερης αγοράς και μιας κεντρικής οικονομίας σχεδιασμού συζητήθηκαν και συγκρίθηκαν, πρωτίστως πάνω στα σχετικά πλεονεκτήματα των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών τους θεμελιώσεων.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι φιλόσοφοι και οι οικονομολόγοι κλήθηκαν να υπηρετήσουν «ως οπίσθια άμυνα του ενός ιδεολογικού status quo ή του άλλου» (Bowles και Gintis, 1986, σ. 18). Από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος της εποχής του Ψυχρού Πολέμου, υπήρξε η εξάπλωση της υπόθεσης της σύγκλισης ολόκληρου του κόσμου στο μοντέλο της ελεύθερης αγοράς της Δύσης και το τέλος κάθε σημαντικού ανταγωνισμού μεταξύ εναλλακτικών μορφών οικονομικής πολιτικής. Πολλοί σύγχρονοι νεοκλασικοί οικονομολόγοι θα συμφωνούσαν με το Fukuyama (1992, p. xiii) διατρανώνοντας ότι οι «φιλελεύθερες αρχές στην οικονομία – η 'ελεύθερη αγορά' - έχουν εξαπλωθεί και έχουν καταφέρει να παράγουν άνευ προηγουμένου επίπεδα υλικής ευημερίας». Ο Fukuyama (1992) εκφράζει επίσης την άποψη ότι η ελεύθερη αγορά είναι το μόνο κατάλληλο οικονομικό και θεσμικό πλαίσιο στη διεθνή ανάπτυξη στο οποίο μπορεί να εκτιμηθεί το ηθικό επιχείρημα μιας καλής ζωής και μιας καλής κοινωνίας. Στον σύγχρονο καπιταλιστικό κόσμο, «η πασίγνωστη ικανότητα των αγορών να συμφιλώνουν τα ατομικά συμφέροντα και τη συλλογική λογική – ή τουλάχιστον να μετριάζουν ουσιαστικά την αντίφαση μεταξύ των δύο – θεωρούνταν πάντα ως προϋπόθεση για ένα είδος ηθικής και ηθικής δράσης» (Bowles and Gintis, 1986, p. 149). Από αυτή την άποψη, οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ένα ηθικό πλαίσιο για τη διερεύνηση της εφαρμοσμένης πολιτικής στη σύγχρονη διεθνή ανάπτυξη.

Η ανάλυση του μοντέλου εφαρμοσμένης ηθικής των σχέσεων ελεύθερης αγοράς σε πραγματικές συνθήκες και αναπτυξιακές πολιτικές μπορεί να είναι χρήσιμη για τον προσδιορισμό του ρόλου των σχέσεων ελεύθερης αγοράς στην υπάρχουσα μορφή παραγωγικών σχέσεων, δηλαδή των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η ανάλυση των εφαρμοσμένων ηθικών πτυχών των σχέσεων ελεύθερης αγοράς στην υπάρχουσα οικονομική πραγματικότητα ενσωματώνει την κυρίαρχη ιδεολογική και θεωρητική προσέγγιση της νεοκλασικής οικονομικής.

Βασισμένη κυρίως στη ριζοσπαστική εξέταση της οικονομικής θεωρίας και της ιδεολογίας των καπιταλιστικών σχέσεων και του μηχανισμού της ελεύθερης αγοράς, του Fine

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

(1980), διερευνώνται μερικές ρητές επιπτώσεις στην εφαρμοσμένη ηθική ανάλυση των σχέσεων ελεύθερης αγοράς, κάτω από την πεποίθηση ότι η ιδεολογία και η θεωρία είναι συνυφασμένες με πραγματικές πολιτικές υλοποιήσεις στη διεθνή ανάπτυξη.

Στο νεοκλασικό μοντέλο, ο εφαρμοσμένος ηθικός χαρακτήρας των σχέσεων ελεύθερης αγοράς οδηγεί στις πολιτικές που εφαρμόζονται στην παραγωγή και τη διανομή. Στο επίπεδο της παραγωγής, οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς όπως αντικατοπτρίζονται στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής καθορίζουν τον εφαρμοστέο έλεγχο της παραγωγής. Για παράδειγμα, οι υπάλληλοι και οι εργαζόμενοι δεν μπορούν να ελέγξουν την παραγωγή λόγω της υπόθεσης της έλλειψης διαχειριστικών δεξιοτήτων. Σύμφωνα με αυτό, η νεοκλασική οικονομική συνήθως υποστηρίζει ότι «όσοι έχουν διευθυντικές ικανότητες ή δυνατότητες θα τοποθετηθούν μέσω της αγοράς στην κατάλληλη θέση και θα ανταμειφθούν ανάλογα με τις σπάνιες ικανότητές τους» (Fine, 1980, p. 5). Αυτή η υπόθεση λειτουργεί ως ηθική απάντηση στο εφαρμοσμένο ηθικό ζήτημα του γιατί ο έλεγχος της παραγωγής είναι κάτω από μια συγκεκριμένη τάξη στις ενοποιημένες σχέσεις παραγωγής. Επιπλέον, οι σχέσεις ανταλλαγής δεδομένου ότι εφαρμόζονται κυρίως στον μηχανισμό της ελεύθερης αγοράς που καθορίζεται από τις καμπύλες προσφοράς και ζήτησης εξετάζονται ως προς την αλληλεξάρτηση μεταξύ των τιμών των εισροών και των τιμών των εκροών. Από την άποψη αυτή, υποστηρίζεται ότι η νεοκλασική εφαρμοσμένη ηθική ανάλυση της ελεύθερης αγοράς ασχολείται με την ανάλυση των σχέσεων ανταλλαγής αγορών και τον σχηματισμό τιμών χρησιμοποιώντας αποκλειστικά τις καμπύλες προσφοράς και ζήτησης. Επιπλέον, οι σχέσεις της ελεύθερης αγοράς περιλαμβάνουν έναν ατομικό τρόπο προσέγγισης της λήψης αποφάσεων στην οικονομία, καθώς «κάθε άτομο ενσωματώνεται στην οικονομία μέσω ανταλλαγών μέσω της αγοράς, έτσι η οικονομία θεωρείται ως η συγκέντρωση της ατομοποιημένης συμπεριφοράς που συνδυάζεται και συντονίζεται μέσω της αγοράς» (Fine, 1980, p. 26). Ωστόσο, ο εφαρμοσμένος ηθικός ατομικισμός των νεοκλασικών οικονομικών αφήνει ανεξήγητες τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Εμφανίζει ότι η ελεύθερη αγορά ως ο επιτακτικός μηχανισμός ρυθμίζει τη χρήση των πόρων (κεφάλαιο και εργασία) στην οικονομία με ηθικά ουδέτερο τρόπο. Εξίσου σημαντική είναι η παραδοχή της μεγιστοποίησης της κατανάλωσης μέσω συνθηκών ισορροπίας ελεύθερης αγοράς μακροπρόθεσμα. Επιπλέον, ο νόμος του Say υποδηλώνει ότι η προσφορά δημιουργεί τη δική της ζήτηση. Στο εφαρμοσμένο επίπεδο ανάλυσης, αυτό σημαίνει ότι η υπερβάλλουσα προσφορά θα ενισχύσει τη ζήτηση. Ωστόσο, ακόμη και αν αποδεχθούμε ότι η προσφορά δημιουργεί τη δική της ζήτηση, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι αυτό συμβαίνει στην αγορά σε εθνικό επίπεδο. Αντιθέτως, οι συνθήκες ανισορροπίας στις εθνικές οικονομίες προσφέρουν χώρο για το επιχείρημα ότι «η ισότητα της συνολικής εθνικής προσφοράς και ζήτησης μετατρέπεται σε

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ισότητα της συνολικής αποτελεσματικής προσφοράς και της πραγματικής ζήτησης» (Fine, 1980, pp. 33-34) στο αφηρημένο επίπεδο της παγκόσμιας οικονομίας. Διαφορετικά, η υπερβάλλουσα προσφορά σε ορισμένες αγορές θα μπορούσε υποθετικά να δημιουργήσει υπερβάλλουσα ζήτηση σε άλλες, χωρίς να καθορίζεται πότε, πού και για ποιον. Με βάση αυτό, οι εφαρμοσμένες αποφάσεις πολιτικής (βασιζόμενες στη νεοκλασική οικονομική) που διατυπώνονται σε σχέσεις ελεύθερης αγοράς εμφανίζονται ως ηθικά «σωστές», καθώς βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα των οικονομικών πολιτικών και, κατά συνέπεια, την ατομική και κοινωνική ευημερία. Η επιτακτική εφαρμοσμένη ηθική στάση των νεοκλασικών οικονομικών μπορεί να φανεί στην κατάσταση ισορροπίας στον ηθικά ουδέτερο χώρο των σχέσεων ελεύθερης αγοράς, είτε σε εθνικό είτε σε διεθνές επίπεδο.

Πέρα από τα εφαρμοσμένα ηθικά ζητήματα των οικονομικών της ισορροπίας, οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς εγγυώνται την οικονομική ελευθερία και προάγουν την πολιτική ελευθερία. Η πολιτική ελευθερία εκλαμβάνεται ως καθρέφτης της οικονομικής ελευθερίας που απορρέει από τις καθιερωμένες σχέσεις ελεύθερης αγοράς. Ο Friedman (2002, p. 8), στο Καπιταλισμός και Ελευθερία, που δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1962, υποστηρίζει:

«Από τη μία πλευρά, η ελευθερία στις οικονομικές ρυθμίσεις είναι η ίδια μια συνιστώσα της ελευθερίας που κατανοείται ευρέως, έτσι η οικονομική ελευθερία είναι αυτοσκοπός. Δεύτερον, η οικονομική ελευθερία είναι επίσης ένα απαραίτητο μέσο για την επίτευξη της πολιτικής ελευθερίας.»

Οι καθιερωμένες σχέσεις ελεύθερης αγοράς στον καπιταλιστικό ανταγωνισμό διαχωρίζουν την οικονομική ισχύ από την πολιτική εξουσία⁴. Οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς παρέχουν οικονομική ελευθερία. Με τη σειρά της, η οικονομική ελευθερία προωθεί και προστατεύει την πολιτική ελευθερία. Ο καπιταλισμός γενικά και οι καθιερωμένες σχέσεις ελεύθερης αγοράς γίνονται δεκτές ως προϋποθέσεις για την πολιτική ελευθερία (Friedman, 2002, σελ. 10).

Η συζήτηση για την ελευθερία, είτε πολιτική είτε οικονομική, βασίζεται κυρίως στο έδαφος των ατομικών επιλογών και ενεργειών. Ένα σύστημα ελεύθερης αγοράς μπορεί να περιγραφεί ως ένα σύστημα στο οποίο τα άτομα ασκούν τις δικές τους επιλογές και φέρουν τις συνέπειες των επιλογών τους με βάση τη γενική ατομικιστική ηθική υπόθεση ότι μια κοινωνία αποτελείται αποκλειστικά από το άθροισμα των ατόμων της, που ενεργούν υπό τις σχέσεις ελεύθερης αγοράς και ικανοποιούν τις δικές τους προτιμήσεις. Επιπλέον, οι σχέσεις

⁴ Οι ιδέες για την πολιτική δύναμη και την ισχύ της αγοράς, καθώς και την εφαρμοσμένη ηθική σχέση μεταξύ τους, συζητούνται επίσης στην επόμενη ενότητα.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ελεύθερης αγοράς και η συνεργασία στην αγορά λειτουργούν εθελοντικά από τα άτομα. Με βάση αυτές τις θεμελιώδεις αρχές, «τα άτομα συνεργάζονται με άλλους επειδή μπορούν με αυτόν τον τρόπο να ικανοποιήσουν τις δικές τους επιθυμίες πιο αποτελεσματικά» (Friedman, 2002, p. 166). Τέλος, η απόδειξη της αποδοχής των σχέσεων ελεύθερης αγοράς, όπως υποστηρίζουν οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι, είναι ότι αυτό το σύστημα έχει επικρατήσει για το μεγαλύτερο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας (Friedman και Friedman, 1980, p. 138). Έχει επικρατήσει λόγω της ανωτερότητας του, ακόμη και με αποτυχίες της αγοράς, σε ένα άλλο οικονομικό σύστημα: την κεντρική οικονομία σχεδιασμού [(Roemer, 1994, p. 20), (Friedman και Friedman, 1980, p. 138), (Hayek, 1948, pp. 107 -108)].

Αυτές οι τοποθετήσεις συνδέονται όχι μόνο με τον φιλελευθερισμό αλλά και με τον νεοφιλελευθερισμό. «Η υπόθεση ότι οι ατομικές ελευθερίες εγγυούνται την ελευθερία της αγοράς ... είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό της νεοφιλελεύθερης σκέψης» (Harvey, 2005, σελ. 7). Οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς εδράζονται σε δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας και προστατευόμενες ιδιωτικές συμβάσεις. Τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του εφαρμοσμένου οικονομικού συστήματος του ανταγωνιστικού καπιταλισμού. «Στην οικονομική του εκδήλωση, ο φιλελευθερισμός είναι η αναγνώριση του δικαιώματος της ελεύθερης οικονομικής δραστηριότητας και της οικονομικής ανταλλαγής που βασίζεται σε ιδιωτικές ιδιοκτησίες και αγορές» (Fukuyama, 1992, p. 44). Εκτός από αυτό, τα άτομα είναι οι απόλυτοι ιδιοκτήτες στην κοινωνία (Friedman, 2002, p. 135). Ωστόσο, λόγω των νομικών και κοινωνικών ζητημάτων των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, η κρατική πολιτική εγγυάται τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας, καθώς ο ορισμός και η επιβολή τους είναι μία από τις πρωταρχικές λειτουργίες της εφαρμοσμένης κρατικής πολιτικής. Η κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου είναι θέμα σχέσεων με δικαιώματα ιδιοκτησίας. Η ηθική αρχή που θα απόδιδε δίκαια την κατανομή του εισοδήματος σε μια κοινωνία της ελεύθερης αγοράς είναι:

«Σε καθένα σύμφωνα με το τι παράγει αυτός και τα μέσα που διαθέτει». Έτσι, «[η] τελική κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου υπό την πλήρη εφαρμογή αυτής της αρχής μπορεί να εξαρτάται σημαντικά από τους κανόνες ιδιοκτησίας που υιοθετήθηκαν» (Friedman, 2002, pp. 161-162).

Στη καπιταλιστική οικονομία, οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς ενισχύονται από ισχυρά ιδιωτικά δικαιώματα ιδιοκτησίας ως επιτακτική ανάγκη που εγγυάται την αποτελεσματική χρήση των πόρων και την αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς. Οι περισσότεροι νεοκλασικοί οικονομολόγοι συνδέουν την τελική κατάσταση της ανάπτυξης («μια καλή κοινωνία») με τη δημιουργία ελεύθερων σχέσεων αγοράς, στις οποίες η πλειοψηφία των

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων είναι ιδιωτική. Η ιδιωτική ιδιοκτησία βασίζεται στις σχέσεις ελεύθερης αγοράς και το αντίστροφο. Σε αυτήν την υπόθεση, τα αποτελεσματικά δικαιώματα ιδιοκτησίας γίνονται σεβαστά και επιβάλλονται από τις σχέσεις ελεύθερης αγοράς (Marangos, 2004, p. 105). Τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας και οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς προστατεύονται ισχυρά από το νόμο. Επιπλέον, ως απάντηση στο ηθικό ερώτημα του τι συνιστά «μια καλή ζωή», οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι απαντούν ότι τα άτομα αντλούν ικανοποίηση από την κατοχή ιδιωτικής ιδιοκτησίας όχι μόνο για τις ανάγκες που ικανοποιεί μια τέτοια ιδιοκτησία αλλά και επειδή το αναγνωρίζουν τα άλλα άτομα. Ο Fukuyama (1992, p. 195) δέχεται τα δικαιώματα ιδιοκτησίας ως στάδιο ή πτυχή του ιστορικού αγώνα για αναγνώριση, ως κάτι που ικανοποιεί όχι μόνο τις ανάγκες αλλά και τις επιθυμίες. Τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας και η ισχυρή προστασία τους, αποτελούν νόμιμο σκοπό για την κοινωνία των πολιτών. Κατά συνέπεια, οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς μπορούν να λειτουργήσουν ως οδηγός για όλες τις ανθρώπινες ενέργειες, αντικαθιστώντας όλες τις προηγούμενες ηθικές πεποιθήσεις. Όσο οι σχέσεις αγοράς αξιολογούνται ως «μια ηθική από μόνη της», με αυτόν το τρόπο, η σπουδαιότητα το συμβολαϊκών σχέσεων στην αγορά τονίζεται (Harvey, 2005, p. 3), τόσο στο εθνικό όσο και το διεθνές επίπεδο.

Σύμφωνα με εμπειρικές μελέτες στη νεοκλασική οικονομική, οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς (με τη στήριξη ισχυρών ιδιωτικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και πολιτικής ελευθερίας) έχουν ως αποτέλεσμα την οικονομική ευημερία και την ανάπτυξη σε αναδυόμενες, μεταβατικές και αναπτυσσόμενες οικονομίες. Για παράδειγμα, ο Goldsmith (1995) συνδέει ανεπιφύλακτα τα στοιχεία της πολιτικής ελευθερίας και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας με την οικονομική μεγέθυνση της διεθνούς ανάπτυξης. Δοκιμάζοντας ένα ευρύ φάσμα αναδυόμενων, μεταβατικών και αναπτυσσόμενων οικονομιών, χρησιμοποιώντας δεδομένα από τη δεκαετία του 1980 έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η εμπειρική μελέτη του Goldsmith δείχνει ότι η θεσμική αναγκαστική πολιτική ελευθερία μαζί με τα καθιερωμένα δικαιώματα ιδιοκτησίας ως εξαρτημένη μεταβλητή, «υποδηλώνει ότι το εθνικό εισόδημα σε φτωχές χώρες κερδίζει από τις πρόσφατες προσπάθειες εμφύτευσης αυτών των θεσμών» (Goldsmith, 1995, p. 157). Παρόμοια εμπειρικά αποτελέσματα για την υποστήριξη της θετικής σύνδεσης των σχέσεων ελεύθερης αγοράς, της πολιτικής ελευθερίας και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας με την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία στη διεθνή ανάπτυξη έχουν αναφερθεί στις μελέτες των Bilson (1982), Vorhies και Glahe (1988), και Pourgerami και Assane (1992), μεταξύ άλλων.

Συνοψίζοντας, για τους νεοκλασικούς οικονομολόγους, η θεμελιώδης εφαρμοσμένη ηθική πολιτική είναι η καθιέρωση σχέσεων ελεύθερης αγοράς και ιδιωτικών δικαιωμάτων

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ιδιοκτησίας. Ως εκ τούτου, ο δρόμος προς την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία («μια καλή κοινωνία») περνάει μέσα από αυτά.

Στην οικονομική ιστορία της διεθνούς ανάπτυξης, ο ρόλος της κυβερνητικής και εθνικής πολιτικής έχει εκτιμηθεί με αυτόν τον τρόπο σε μια ποικιλία εθνικών τροχιών. Η επόμενη ενότητα αναλύει αυτόν τον ρόλο στις διαστάσεις της εφαρμοσμένης ηθικής πολιτικής.

4. Εφαρμοσμένη ηθική και πολιτική έθνους -κράτους

Ο ρόλος της πολιτικής του έθνους-κράτους παραμένει σημαντικός στο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο αγοράς της διεθνούς ανάπτυξης. Η πολιτική του έθνους-κράτους αναφέρεται σε κρατικές ή δημόσιες πολιτικές λαμβάνοντας υπόψη όλο το φάσμα των πολιτικών αυτών σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο διεθνών σχέσεων. Παρόλο που η οικονομική παγκοσμιοποίηση μετατοπίζει τη χάραξη πολιτικής στο επίπεδο της παγκόσμιας αγοράς και των διεθνών θεσμών, τα εθνικά κράτη εξακολουθούν να είναι οι βασικοί παράγοντες στη διεθνή ανάπτυξη. «Αυτός είναι ακόμα ένας κόσμος όπου οι εθνικές πολιτικές και οι εγχώριες οικονομίες είναι οι βασικοί καθοριστικοί παράγοντες των οικονομικών υποθέσεων» (Girplin, 2001, p. 3). Τα εθνικά κράτη καθορίζουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τις πολιτικές τους σχετικά με τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές δράσεις και επιλογές. Παρά την κλίμακα της χάραξης πολιτικής του έθνους-κράτους στο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο της αγοράς, οι πολιτικές επιβάλλονται εντός των εθνικών συνόρων από τις κρατικές αρχές. Υπό το πρίσμα αυτό, το εφαρμοσμένο ηθικό πλαίσιο της καλής ζωής των ανθρώπων και της καλής κοινωνίας με την έννοια του κοινού συμφέροντος (common good) για μια χώρα ή κοινωνία βασίζεται στην πολιτική του έθνους-κράτους. Η πολιτική του έθνους-κράτους εγγυάται τα ατομικά ή επιχειρηματικά συμβόλαια που είναι απαραίτητα για την κοινωνία των πολιτών. Για αυτό, η πολιτική του έθνους-κράτους διερευνάται ως ένας από τους εφαρμοσμένους ηθικούς πυλώνες της διεθνούς ανάπτυξης.

Πώς σχετίζεται όμως ένα έθνος- κράτος με την εφαρμοσμένη ηθική της νεοκλασικής οικονομικής αναφορικά με την εφαρμοσμένη πολιτική;

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό απαιτεί το άνοιγμα της συζήτησης των εφαρμοσμένων οικονομικών και πολιτικών θεμάτων, καθώς και τη σχέση μεταξύ μεθοδολογικού ατομικισμού και πολιτικού ατομικισμού. Η ηθική έννοια του ελεύθερου ατόμου είναι κεντρική και στα δύο. Ακριβέστερα, ο πολιτικός ατομικισμός, η ιδέα μιας πολιτικής δομής στην οποία η διαφύλαξη της ατομικής ελευθερίας γίνεται ο ακρογωνιαίος λίθος της πολιτικής του έθνους-κράτους, είναι μια κατοπτρική εικόνα ή η έκφραση του μεθοδολογικού

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ατομικισμού εξεφρασμένος στην πολιτική δομή [(Blaug, 1992 [1980], p. 45), (Machlup, 1978, p. 472)]. Σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτική του έθνους- κράτους προσεγγίζεται από την ατομικιστική ηθική ιδέα του ελεύθερου ατόμου, στην οποία οι ατομικές προτιμήσεις βρίσκονται στον πυρήνα της συζήτησης. «[Η] χώρα είναι η συλλογή ατόμων που τη συνθέτουν, όχι κάτι πέρα από αυτό» (Friedman, 2002, pp. 1-2). Το πεδίο της πολιτικής του έθνους-κράτους πρέπει να είναι περιορισμένο λόγω της ηθικής πεποίθησης ότι η ατομική ελευθερία είναι πάντα προσανατολισμένη προς τη μείωση της κυβερνητικής ή της κρατικής εξουσίας. Η πολιτική παρέμβαση του έθνους- κράτους αντιμετωπίζεται κριτικά, ακόμη και στους τομείς των κοινωνικών δραστηριοτήτων (όπως η εκπαίδευση και η υγεία) ακόμα και στις περιπτώσεις της αποτυχίας των θεσμών της αγοράς. Για αυτό, «η διατήρηση της ελευθερίας είναι ο προστατευτικός λόγος για τον περιορισμό και την αποκέντρωση της κυβερνητικής εξουσίας» (Friedman, 2002, p. 3). Η εθελοντική ατομική συνεργασία και η ιδιωτική επιχείρηση, τόσο σε οικονομικές όσο και σε πολιτικές δραστηριότητες, διασφαλίζουν ότι «ο ιδιωτικός τομέας είναι ένας έλεγχος πάνω στις εξουσίες του κυβερνητικού τομέα και μια αποτελεσματική προστασία της ελευθερίας του λόγου, της θρησκείας και της σκέψης» (Friedman, 2002, p. 3).

Η πολιτική του έθνους-κράτους στηρίζεται στο πολιτικό καθεστώς και στην επικρατούσα ιδεολογία. Όσον αφορά το εφαρμοσμένο πολιτικό καθεστώς ενός έθνους-κράτους, η νεοκλασική θεωρία επισημαίνει ότι ο ιδανικός τύπος της φιλελεύθερης δημοκρατίας οδηγεί σε καλύτερα κοινωνικά και πολιτικά αποτελέσματα:

«Καθώς η ανθρωπότητα πλησιάζει στο τέλος της χιλιετίας, οι δίδυμες κρίσεις του αυταρχισμού και του σοσιαλιστικού κεντρικού σχεδιασμού έχουν αφήσει μόνο έναν ανταγωνιστή να στέκεται στο επίκεντρο ως ιδεολογία δυναμικά καθολικής ισχύος: η φιλελεύθερη δημοκρατία, το δόγμα της ατομικής ελευθερίας και της λαϊκής κυριαρχίας (Fukuyama, 1992, p. 42).

Όσον αφορά την ιδεολογία, οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν μια φιλελεύθερη ιδεολογία που δίνει έμφαση και ενθαρρύνει το συμφέρον βάσει της προοπτικής του Άνταμ Σμιθ. Σύμφωνα με την ιδεολογική προοπτική του προσωπικού συμφέροντος, τα άτομα επιτρέπεται (εντός καθορισμένων ορίων, συμπεριλαμβανομένων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων) να ακολουθούν τις δικές τους αξίες και πεποιθήσεις (Smith, 1986 [1776], p. 119). Ως εκ τούτου, τα άτομα δεν υπόκεινται σε εξαναγκασμό. Ο συντονισμός μεταξύ ατόμων είναι αυθόρμητος. Τα άτομα συμμετέχουν στην αγορά καθοδηγούμενα από το «αόρατο χέρι» και το ατομικό συμφέρον.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Στο εφαρμοσμένο ηθικό επίπεδο της χάραξης πολιτικής, τα άτομα ως εκλογικοί ψηφοφόροι συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε μια φιλελεύθερη δημοκρατική πολιτική δομή. Οι αντανakλάσεις των πολιτικών απόψεων των ατόμων για τα διαφορετικά πολιτικά κόμματα συνθέτουν την πολιτική και φιλελεύθερη ιδεολογική δομή της κοινωνίας και επηρεάζουν τις πολιτικές αποφάσεις και δράσεις του έθνους-κράτους. Με τη σειρά του, το στοιχείο της ισχύος, ιδίως της ισχύος της αγοράς έναντι της πολιτικής εξουσίας και των ατόμων, είναι περιορισμένο, σύμφωνα με τις παραδοχές της θεωρίας της δημόσιας επιλογής. Από την άποψη αυτή, οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι θεωρούν ότι τα ίδια δικαιώματα ψήφου των ατόμων διασφαλίζουν ίση συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων. Επιπλέον, υπάρχει η υπόθεση ότι ο ατομικός ορθολογισμός που πάντα ή σχεδόν πάντα οδηγεί σε καλύτερες οικονομικές επιλογές οδηγεί επίσης σε καλύτερες πολιτικές επιλογές. Το νομικό σύστημα ως πυλώνας της φιλελεύθερης δημοκρατίας διατηρεί την απόδοση των ίσων δικαιωμάτων των ατόμων στους τομείς της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Κατά συνέπεια, συνολικά, οι νεοκλασικές εφαρμοσμένες ηθικές προϋποθέσεις οδηγούν στην φιλελευθεροποίηση της πολιτικής δομής και της πολιτικής του έθνους-κράτους: «η φιλελευθεροποίηση της πολιτικής “αγοράς” είναι συχνά τόσο σημαντική όσο και η φιλελευθεροποίηση των οικονομικών αγορών» (Parish και Michelson, 1996, p. 1043).

Επιπλέον, η συζήτηση για την πολιτική του έθνους-κράτους περιλαμβάνει κυρίως την συζήτηση ανάμεσα στο «δημόσιο» και το «ιδιωτικό» στον εφαρμοζόμενο πολιτικό διάλογο. Η ιδιωτική ερώτηση αντιμετωπίζεται σε σχέση με τα αποτελέσματα της ελεύθερης αγοράς, ενώ η δημόσια ερώτηση αφορά την κρατική ή κυβερνητική παρέμβαση. Όσον αφορά τη συζήτηση ιδιωτικών και δημόσιων εφαρμοσμένων πολιτικών, αποφάσεων και δράσεων, οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι, ακόμη και στην περίπτωση αποτυχιών πολιτικής που βασίζονται στην αγορά⁵, «οι ιδιωτικές λύσεις πρέπει να αναζητηθούν πρώτα» (Marangos, 2004, p. 35). Συνειδητοποιώντας τις διαστάσεις της νεοκλασικής οικονομικής υπέρ του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας, περισσότερα από τριάντα χρόνια μετά την οικονομική κρίση του 1929, ο Friedman (2002 [1962], p. 38) συνέχιζε να υποστηρίζει ότι «το γεγονός είναι ότι η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929, όπως και άλλες περίοδοι σοβαρής ανεργίας, προκλήθηκαν από κακοδιαχείριση της κυβέρνησης και όχι από εγγενή αστάθεια της ιδιωτικής

⁵ Στη νεοκλασική οικονομική, οι αποτυχίες της αγοράς συμβαίνουν όταν ο μηχανισμός της αγοράς δεν παράγει ή κατανέμει το προϊόν αποτελεσματικά. Οι λόγοι για τέτοιες αποτυχίες συχνά αναζητούνται στις εξωτερικότητες, στα δημόσια αγαθά και στο πρόβλημα του «ελεύθερου αναβάτη».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

οικονομίας». Αυτό συμβαίνει επειδή, εξ ορισμού στη εφαρμοσμένη ηθική στάση⁶, όπως υποστηρίζεται σε αυτή τη μελέτη, η αποτυχία της κυβέρνησης έχει χειρότερα αποτελέσματα από την αποτυχία της αγοράς. Με αυτόν τον τρόπο, τα ιδιωτικά χέρια είναι πάντα προτιμότερα. Ακόμη και με βάση την αναδιανομή του οικονομικού αποτελέσματος, του εισοδήματος και του πλούτου, η πολιτική του έθνους-κράτους είναι προτιμότερο να μη συμμετέχει λόγω του εφαρμοσμένου ηθικού επιχειρήματος ότι το αποτέλεσμα της αγοράς οδηγεί στη δίκαιη διανομή. Επομένως, δεν υπάρχει ανάγκη για πολιτικές αναδιανομής εισοδήματος και πλούτου που προέρχεται από την παρέμβαση της πολιτικής του έθνους-κράτους στις λειτουργίες της ελεύθερης αγοράς. Σύμφωνα με τις νεοκλασικές οικονομικές θεωρήσεις, η παρέμβαση του έθνους-κράτους πρέπει να είναι περιορισμένη πάνω στις εφαρμοσμένες οικονομικές αποφάσεις και δράσεις. Οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς και ο μηχανισμός αγοράς οδηγούν στην αποτελεσματική παραγωγή και κατανομή του προϊόντος. Εάν αυτό ισχύει, ωστόσο, ποια είναι η αναγκαιότητα της παρέμβασης του έθνους-κράτους;

Προκειμένου να απαντηθεί η παραπάνω ερώτηση, είναι απαραίτητο να αναθεωρηθεί η τρέχουσα ιδεολογική και εφαρμοσμένη ηθική διάσταση του οικονομικού δόγματος του νεοφιλελευθερισμού⁷. «Το δόγμα είναι ότι όλα, ή σχεδόν όλα, τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα έχουν λύση στην αγορά, με το συμπέρασμα ότι η αποτυχία του κράτους είναι συνήθως χειρότερη από την αποτυχία της αγοράς» [(Howard και King, 2004, p. 40), βλ. επίσης (Harvey, 2005, p. 2), (DeMartino, 2000, p. 4), και (Chang, 2002), μεταξύ άλλων]. Η κύρια ιδέα των υποστηρικτών της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς είναι ότι κάθε πολιτική απόφαση και δράση, είτε σε κοινωνικό είτε σε ατομικό επίπεδο, πρέπει να προωθεί το οικονομικό αποτέλεσμα μέσω των σχέσεων της αγοράς. Η πολιτική του έθνους-κράτους συμπεριλαμβάνεται σε αυτήν την άποψη. Συγκεκριμένα, ο ρόλος της πολιτικής του έθνους-κράτους είναι η δημιουργία και η προστασία του θεσμικού πλαισίου στο οποίο λειτουργούν οι σχέσεις ελεύθερης αγοράς. Για παράδειγμα, σε ένα περιβάλλον παγκοσμιοποιημένης αγοράς, ένας από τους κύριους σκοπούς της πολιτικής του έθνους-κράτους δεν είναι να περιορίζει ή να φορολογεί το εμπόριο, αλλά να χρησιμοποιεί όλη την ισχύ του για να επεκτείνει την ελευθερία του εμπορίου εντός και πέραν των εθνικών του συνόρων. Επομένως, «στο νεοφιλελεύθερο πλαίσιο, η ιδανική αγορά εξισώνεται με την 'απόλυτα

⁶ Το επιχείρημα για την αποτελεσματικότητα της ιδιωτικής αγοράς θεωρείται ως εφαρμοσμένη ηθική στάση, καθώς η νεοκλασική οικονομία διατρέχεται από συγκεκριμένες παραδοχές και εμπειρικά αποτελέσματα που υποστηρίζουν αυτό το επιχείρημα.

⁷ Ο νεοφιλελευθερισμός, ως ιδεολογία και εφαρμοσμένο ηθικό δόγμα στη διεθνή ανάπτυξη, υποστηρίζεται επιστημονικά από τη νεοκλασική οικονομική θεωρία.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ανταγωνιστική αγορά' των νεοκλασικών οικονομικών» (Chang, 2002, p. 544). Για το σκοπό αυτό, η πολιτική του έθνους-κράτους αναπτύσσει και ελέγχει τους μηχανισμούς παρακολούθησης και καταστολής, όπως η στρατιωτική άμυνα, η αστυνομία και άλλες νομικές λειτουργίες και δομές των κρατικών θεσμών. Με τον έλεγχο των μηχανισμών και των θεσμών παρακολούθησης και καταστολής, η πολιτική του έθνους-κράτους αναγκάζει τη «σωστή» λειτουργία της οικονομίας και της πολιτικής προς την κατεύθυνση των σχέσεων ελεύθερης αγοράς και των λειτουργιών της καπιταλιστικής αστικής δημοκρατίας. Φιλελεύθεροι στοχαστές όπως ο Nozick (1974) και ο Buchanan (1986) υποστήριξαν ότι «το κράτος αναδεικνύεται ως «συμβατική» (“contractual”) λύση στο πρόβλημα συλλογικής δράσης της παροχής των δημόσιων αγαθών της νομοθεσίας και της τάξης, ιδίως της ασφάλειας της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, η οποία θεωρείται αναγκαία (και συχνά επαρκής) για τη λειτουργία των αγορών», (Chang, 2002, p. 547). Σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτική του έθνους-κράτους διασφαλίζει τα δικαιώματα ιδιωτικής ιδιοκτησίας και τις καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις. Επιπλέον, η πολιτική του έθνους-κράτους διευρύνει (κυρίως μέσω της ιδιωτικοποίησης της δημόσιας ιδιοκτησίας) τις σχέσεις ελεύθερης αγοράς σε τομείς όπου οι συνθήκες ελεύθερης αγοράς δεν χρησιμοποιούνταν παραδοσιακά, όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η κοινωνική πρόνοια και η παροχή νερού. Έτσι, για τους Howard και King (2004, p. 40):

«Η πρακτική είναι η συνεχιζόμενη και ολοένα και πιο εντατική εφαρμογή αυτού του δόγματος [οικονομία της ελεύθερης αγοράς] σε μια συνεχώς διευρυμένη περιοχή ζωής στον πραγματικό κόσμο, μέσω της ιδιωτικοποίησης των κρατικών βιομηχανιών και των δημόσιων υπηρεσιών, της εξάλειψης των ‘πολιτικών εξάρτησης’ και την εισαγωγή ρυθμίσεων που μιμούνται την αγορά σε εκείνους τους τομείς της κυβερνητικής δραστηριότητας που παραμένουν μη ιδιωτικοποιημένοι.»

Επιπλέον, η πολιτική του έθνους-κράτους μειώνει το ρόλο των εργατικών συνδικάτων και των κοινωνικών κινημάτων προσπαθώντας να εξαλείψει οποιαδήποτε μορφή ταξικής πάλης. Τέτοιες πρακτικές ενεργοποιήθηκαν από την Thatcher στο Ηνωμένο Βασίλειο και από τον Reagan στις Ηνωμένες Πολιτείες στη δεκαετία του 1980 και έχουν εφαρμοστεί γενικά σε σχεδόν όλα τα αναπτυσσόμενα προγράμματα στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Ωστόσο, η πολιτική του έθνους-κράτους κατά των συλλογικών θεσμών, όπως τα συνδικάτα και άλλες μορφές συντονισμού στο επίπεδο της κοινωνίας, δημιουργεί μια αντίφαση «μεταξύ ενός σαγηνευτικού αλλά αποξενωτικού κτητικού ατομικισμού από τη μία πλευρά και της επιθυμίας για μια ουσιαστική συλλογική ζωή από την άλλη» (Harvey, 2005, p. 69). Αυτό, επίσης, δημιουργεί το παράδοξο της παρεμβατικής πολιτικής του έθνους-κράτους σχετικά με τις επιλογές των ατόμων μεταξύ συλλογικής δράσης και πολιτικής ελευθερίας. Η πρόθεση παρεμβατισμού προς την κατεύθυνση που συζητήθηκε προέρχεται από ελίτ και πολιτικές

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

αρχές σε έναν κόσμο στον οποίο υποτίθεται ότι το κράτος δεν πρέπει να είναι παρεμβατικό. Η πολιτική του έθνους-κράτους λαμβάνει μέρος στη διασφάλιση της φερεγγυότητας των θεσμών της αγοράς, την ακεραιότητα του χρηματοοικονομικού συστήματος και τα αποτελέσματα της οικονομικής πολιτικής όπως την μείωση του δημόσιου ελλείμματος, για παράδειγμα.

Επίσης, σε αυτό το πλαίσιο, το έθνος κράτος εφαρμόζει τις πολιτικές, χρηματοοικονομικές, νομισματικές και δημόσιες οικονομικές προσαγές, ακολουθώντας τις προοπτικές που κυριαρχούν μεταξύ των διεθνών θεσμών, των διακυβερνητικών οργανισμών και των διαπεριφερειακών πολιτικών δομών. Ο ρόλος της πολιτικής των διεθνών θεσμών στην εφαρμοσμένη ηθική σύνθεση της διεθνούς ανάπτυξης διερευνάται στην επόμενη ενότητα.

5. Εφαρμοσμένη ηθική και νεοφιλελεύθερος θεσμισμός

Η παγκοσμιοποίηση και ο ρόλος των διεθνών παραμέτρων δεν είναι νέο φαινόμενο στην παγκόσμια οικονομική ιστορία, στις διεθνείς σχέσεις και στη διεθνή ανάπτυξη. Ωστόσο, ο ρόλος των πολιτικών των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών, όπως συζητείται εδώ, είναι σχετικά νέος στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

Πιο αναλυτικά, πριν από τη Μεγάλη Ύφεση του 1929, τη Νέα Συμφωνία (New deal) του Προέδρου των ΗΠΑ Ρούσβελτ το 1933 και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο [1939-1945], τα διεθνή πολιτικά και οικονομικά προτάγματα βασιζόνταν αποκλειστικά στις σχέσεις που είχαν δομηθεί ως η σαφής πολιτική και στρατιωτική ισχύς των εθνών-κρατών, σύμφωνα με τον Morgenthau (1948) στο *Πολιτική μεταξύ των Εθνών*, ακολουθώντας τον παραδοσιακό πολιτικό ρεαλισμό στην ερμηνεία της διεθνούς πολιτικής. Υπό αυτό το πρίσμα, η πολιτική ισχύς αναφέρεται κυρίως στη διεθνή πολιτική και στρατιωτική ισχύς κάθε έθνους-κράτους και στην αλληλεπίδραση μεταξύ των εθνών σε διεθνές επίπεδο. Τα επόμενα χρόνια, οι εξηγήσεις του πολιτικού ρεαλισμού παραμένουν ανθεκτικές στη θεωρία των διεθνών σχέσεων και στις μελέτες της διεθνούς πολιτικής οικονομίας [(Waltz, 1979), (Gilpin, 2001), (Cohen, 2008)].

Ωστόσο, από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μέχρι τώρα (1990 και μετά), μπορούμε να υποστηρίξουμε την εμφάνιση ενός διαφορετικού προσώπου του πολιτικού ρεαλισμού, μεταφέροντας εξουσία από την πολιτική των εθνών στις πολιτικές των διεθνών θεσμών, που συνήθως αναφέρεται ως νεοφιλελεύθερος θεσμισμός. Σύμφωνα με τον Gilpin (2001, p. 379), ο νεοφιλελεύθερος θεσμισμός υποστηρίζει ότι τα επίσημα διεθνή καθεστώτα όπως τα διεθνή αναπτυξιακά ιδρύματα είναι απαραίτητα και έχουν γίνει αρκετά αποτελεσματικά για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας της αγοράς για τις

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

αναπτυσσόμενες οικονομίες. Όπως επισημαίνουν οι θεωρητικοί της πολιτικής οικονομίας και των διεθνών σχέσεων, μολονότι τα έθνη-κράτη εξακολουθούν να βρίσκονται στο κέντρο της ανάλυσης, δεν είναι με κανέναν τρόπο οι μοναδικοί παράγοντες στη διεθνή ανάπτυξη. Τα εθνικά κράτη και η αλληλεπίδραση τους παραμένουν ίσως οι κυριότεροι δρώντες στις διεθνείς σχέσεις, ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι ο παραδοσιακός πολιτικός ρεαλισμός είναι «το μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου (billiard ball model) των ορθολογικών, μοναδιαίων κρατών, σχεδιασμένα ως κλειστά 'μαύρα κουτιά' που βασίζονται αποκλειστικά σε υπολογισμούς εθνικού ενδιαφέροντος και ισχύος » (Cohen, 2008, p. 14).

Μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, από την πλευρά των οικονομιών της ελεύθερης αγοράς, οι διεθνείς θεσμοί ανάπτυξης [π.χ η Παγκόσμια Τράπεζα, το ΔΝΤ και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ)] ενισχύθηκαν για να επεκτείνουν και να προστατεύσουν το παγκόσμιο σύστημα σχέσεων ελεύθερης αγοράς και να προωθήσουν την ευημερία (οικονομική ανάπτυξη) στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Όπως αναφέρει ο Gilpin (2001, p. 42), «κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, το δυτικό διεθνές οικονομικό σύστημα, υπό την αμερικανική ηγεσία, είχε σκοπό να ενισχύσει τους δεσμούς ασφαλείας ενάντια στη Σοβιετική Ένωση». Μετά την οικονομική ύφεση της δεκαετίας του 1970, την έντονη επιρροή των οικονομικών της ελεύθερης αγοράς στην εφαρμοσμένη οικονομική πολιτική τη δεκαετία του 1980 και το τελείωμα του Ψυχρού Πολέμου στο τέλος της δεκαετίας του 1980, οι διεθνείς αναπτυξιακοί θεσμοί έχουν μετατοπίσει τις πολιτικές τους προς την κατεύθυνση των εφαρμοσμένων νεοφιλελεύθερων πολιτικών στη διεθνή ανάπτυξη.

Αυτό περιγράφει ως ένα βαθμό επίσης τη μετάβαση από τον κλασικό φιλελευθερισμό στον νεοφιλελεύθερο θεσμισμό. Ενώ ο κλασικός φιλελευθερισμός εντοπίζει την έμφαση της δράσης πολιτικής για να επιταχύνει και να εξασφαλίσει την πρόοδο της φιλελευθεροποίησης σε εθνικό επίπεδο, «ο φιλελεύθερος θεσμισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στους μηχανισμούς της διακυβερνητικής πολιτικής συνεργασίας για την επίτευξη φιλελεύθερων αποτελεσμάτων σύμφωνα με τη διατήρηση της τάξης στο διεθνές σύστημα » (Sally, 1998, p. 177). Στην περίπτωση του κλασικού φιλελευθερισμού, μπορούμε να το εκφράσουμε εν συντομία ως «φιλελευθερισμός από κάτω», όπου «κάτω» είναι η λήψη αποφάσεων και η εφαρμοσμένη πολιτική στο επίπεδο του έθνους-κράτους. Ο νεοφιλελεύθερος θεσμισμός μπορεί να περιγραφεί σύντομα ως «φιλελευθερισμός από τα πάνω», όπου το «πάνω» εκφράζει τις επιβαλλόμενες πολιτικές των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών για τα έθνη-κράτη και διεθνώς.

Εντούτοις, σε οποιοδήποτε από τα δύο επίπεδα, στη σύγχρονη διεθνή ανάπτυξη, η βασική εφαρμοσμένη ηθική ιδέα της πολιτικής στην κυρίαρχη ανάπτυξη παραμένει πιστή στις βασικές αρχές και το φιλελεύθερο υπόβαθρο της νεοκλασικής οικονομικής. Αυτό που έχει

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

αλλάξει είναι η ιστορική στιγμή. Ο όρος «νεοφιλελεύθερος θεσμισμός» περιγράφει καλύτερα την πρόθεση και το μέγεθος της φιλελευθεροποίησης των πολιτικών των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών σε όλο τον κόσμο, ελλείπει εναλλακτικών μορφών εφαρμοσμένης πολιτικής στη διεθνή ανάπτυξη. Με παρόμοιο τρόπο, οι Craig και Porter (2006, p. 13) ερμηνεύουν τον νεοφιλελεύθερο θεσμισμό ως το «ιστορικά υψηλό σημείο της φιλελεύθερης ηγεμονίας στην ανάπτυξη». Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι η φιλελευθεροποίηση των εφαρμοσμένων πολιτικών των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών είναι ζήτημα ισχύς (πολιτικό και οικονομικό) και ζήτημα κυρίαρχης οικονομικής και διεθνούς πολιτικής.

Τώρα, ας παρουσιάσουμε ορισμένα σημεία σχετικά με το ηθικό πεδίο εφαρμογής των πολιτικών των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τις επίσημες δηλώσεις τους, ο εφαρμοσμένος ηθικός ρόλος των πολιτικών των διεθνών θεσμών είναι να επιφέρει και να εξασφαλίσει ευημερία στη διεθνή ανάπτυξη. Οι νομισματικές και χρηματοοικονομικές πολιτικές του ΔΝΤ, καθώς και η βοήθεια των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που παρέχει στις αναπτυσσόμενες χώρες, είχαν ηγετική θέση μεταξύ των πολιτικών των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών. Λαμβάνοντας ως κατάλληλο παράδειγμα τις επίσημες ανακοινώσεις του ΔΝΤ στον διαδικτυακό ιστότοπο του «αναφορικά με εμάς (about us)»⁸ : το ΔΝΤ, στο επίπεδο του σκοπού, «εργάζεται για την προώθηση της παγκόσμιας νομισματικής συνεργασίας, την εξασφάλιση χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, τη διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου, την προώθηση της υψηλής απασχόλησης και τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας σε όλο τον κόσμο». Παρόμοιες ανακοινώσεις μπορούν να βρεθούν στους σκοπούς και στις στοχεύσεις άλλων διεθνών οργανισμών (π.χ την Παγκόσμια Τράπεζα, και τον ΠΟΕ). Οι επίσημες δηλώσεις τους καθορίζουν τα ιδανικά ηθικά μέσα και τους σκοπούς της ανάπτυξης και το πλαίσιο για την επίτευξη «μιας καλής κοινωνίας». Στην πράξη, ωστόσο, οι εφαρμοσμένες πολιτικές των κυρίαρχων διεθνών αναπτυξιακών θεσμών έχουν αμφισβητηθεί. Τα αποτελέσματα των εφαρμοσμένων πολιτικών για τις οικονομίες, τις κοινωνικές πτυχές και (σε ορισμένες περιπτώσεις) τις πολιτικές δομές δεν συνάδουν με την επιδεικνυόμενη ηθική εικόνα «μιας καλής κοινωνίας».

5. Επίλογος

Όπως έχει ήδη παρουσιαστεί, η εφαρμοσμένη ηθική σύνθεση της διεθνούς ανάπτυξης στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού αποτελείται από ένα πλαίσιο σχέσεων ελεύθερης αγοράς, τις πολιτικές του έθνους-κράτους, και των εντολών των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών. Σε αυτό το πλαίσιο, η νεοκλασική οικονομική διατείνεται

⁸ <https://www.imf.org/en/About>

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ότι οι αρχές που διέπουν την αναπτυξιακή πολιτική είναι καθολικού χαρακτήρα. Επομένως, οι πολιτικές που εφαρμόζονται στη διεθνή ανάπτυξη είναι ουσιαστικά παρόμοιες παντού. Στην πραγματικότητα, η θεώρηση ότι οι πολιτικές ελεύθερης αγοράς μπορούν να προωθήσουν την παγκόσμια ευημερία, την καλή ζωή για τα άτομα και μια καλή παγκόσμια κοινωνία είναι μια εφαρμοσμένη ηθική θεώρηση της νεοκλασικής οικονομικής. Συνολικά, η εφαρμοσμένη διεθνής αναπτυξιακή πολιτική μπορεί να εξηγηθεί ως ηθική από μόνη της: ως μια παγκόσμια ηθική που προέρχεται από τον μέτα-ηθικό προσανατολισμό και την κανονιστική ηθική αξιολόγηση της παρούσας μορφής της διεθνούς ανάπτυξης ως παγκοσμιοποιημένη οικονομία της αγοράς. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης αποκαλύπτουν ότι η υπάρχουσα πραγματικότητα στη διεθνή ανάπτυξη κυριαρχείται από την αναπτυξιακή πολιτική των οικονομικών συστημάτων της ελεύθερης αγοράς υπό τις οπτικές πολιτικής της νεοκλασικής οικονομικής. Σε αυτό το άρθρο και αλλού (Astroulakis, 2013), υποστήριξα ότι η εφαρμοσμένη πολιτική δεν μπορεί να αποσπαστεί από το μέτα-ηθικό περιεχόμενο της –τον σκοπό– και την κανονιστική ηθική της αξιολόγησης – τη σχέση μεταξύ των σκοπών και των μέσων. Επομένως, η αναπτυξιακή πολιτική στη διεθνή ανάπτυξη εφαρμόζεται στο πλαίσιο των διαμορφωμένων σχέσεων της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς. Εν ολίγοις, οι σχέσεις ελεύθερης οικονομίας της αγοράς μπορούν να ερμηνευθούν ως η φιλελευθεροποίηση του οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος σε όλες σχεδόν τις λειτουργίες του. Σύμφωνα με τον Harvey (2005), τον DeMartino (2000), και άλλους, η παρούσα ανάλυση διατείνεται ότι ο νεοφιλελευθερισμός είναι ένα δόγμα πολιτικής που υποστηρίζεται από πολλούς νεοκλασικούς οικονομολόγους και τα επιστημονικά και αναλυτικά εργαλεία του νεοκλασικού οικονομικού θετικισμού. Ακόμα και αν υπάρχουν αντιφάσεις στη θεωρία και την πρακτική, οι θεωρητικοί στόχοι της νεοκλασικής οικονομικής και η εφαρμοσμένη νεοφιλελεύθερη πολιτική, όπως στην περίπτωση της κυβερνητικής παρέμβασης σε ζητήματα εντός και εκτός της αγοράς, η παρούσα ανάλυση είναι πολύ κοντά στην θέση των Albo et al. (2010, p. 28) ότι ο νεοφιλελευθερισμός δεν αφορά την έκταση της απορρύθμισης σε αντίθεση με τη ρύθμιση. Οι νεοφιλελεύθεροι χρησιμοποιούν την ισχύς του έθνους-κράτους και των διεθνών αναπτυξιακών θεσμών για τους δικούς τους σκοπούς. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι οι εσωτερικές πολιτικές των εθνών-κρατών και οι προσταγές πολιτικής των διεθνών οργανισμών ανάπτυξης ακολουθούν μια παρόμοια εφαρμοσμένη ηθική που είναι συμβατή με τα οικονομικά της ελεύθερης αγοράς και την εικόνα της διεθνούς ανάπτυξης ως μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία της αγοράς.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abbott, A. (1983). Professional Ethics. *American Journal of Sociology*, vol. 88, no. 5.
- Albo, G., Gindin, S. and Panitch, L. (2010). *In and Out of Crisis: The Global Financial Meltdown and Left Alternatives*. Oakland, CA: PM Press.
- Astroulakis, N. (2013). Challenging Conventional Economics: An Ethical Development Paradigm. *Revista Problemas del Desarrollo, Revista Latinoamericana de Economía*, vol. 44, no. 175, México, UNAM.
- Bilson, J.F. (1982). Civil Liberty-An Econometric Investigation. *Kyklos*, 35.
- Blaug, M. (1992 [1980]). *The Methodology of Economics or How Economics Explain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bowles, S., Franzini, M. and Pagano, U. (1999). Introduction: Trespassing the Boundaries of Politics and Economics". In S. Bowles, M. Franzini and U. Pagano (eds.), *The Politics and Economics of Power*, London: Routledge.
- Bowles, S. and Gintis, H. (1986). *Democracy and Capitalism*. New York: Basic Books.
- Buchanan, J.M. (1986). "Contractarianism and Democracy". In J. Buchanan (ed.), *Liberty, Market and State*. Brighton: Wheatsheat Books.
- Buller, P. F., Kohls, J. J. and Anderson, K. S. (1991). "The Challenge of Global Ethics". *Journal of Business Ethics*, vol. 10, no. 10.
- Chadwick, R. (ed.) (2012). *Encyclopedia of Applied Ethics* (second ed.). London: Academic Press-Elsevier.
- Chang, H-J. (2002). Breaking the Mould: An Institutionalist Political Economy Alternative to the Neoliberal Theory of the Market and the State. *Cambridge Journal of Economics*, vol. 26, no. 5.
- Clark, D.A. (2002). Development Ethics: A Research Agenda. *International Journal of Social Economics*, vol. 29, no. 11.
- Cohen, A. I. and Wellman, C. H. (eds.) (2005). *Contemporary Debates in Applied Ethics*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Cohen, B. J. (2008). *International Political Economy: An Intellectual History*. Princeton: Princeton University Press.
- Cohen, S. I. (2009). *Economic Systems Analysis and Policies: Explaining Global Differences, Transitions and Developments*. New York: Palgrave Macmillan.
- Craig, D. and Porter, D. (2006). *Development beyond Neoliberalism? Governance, Poverty Reduction, and Political Economy*. Abingdon, Oxon: Routledge.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- Davidson, G. and Davidson, P. (1988). *Economics for a Civilized Society*. New York and London: W. W. Norton & Company.
- DeMartino, G. (2000). *Global Economy, Global Justice: Theoretical and Policy Alternatives to Neoliberalism*. London and New York: Routledge.
- Fine, B. (1980). *Economic Theory and Ideology*. London: Edward Arnold.
- Foucault, M. (1984). Politics and Ethics: An Interview. In P. Rabinow (ed.), *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.
- Frankena, W. (1951). Main Trends in Recent Philosophy: Moral Philosophy at Mid-Century. *The Philosophical Review*, 60(1), pp. 44-55.
- Friedman, M. (2002 [1962]). *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman, M. and Friedman, R. (1980). *Free to Choose: A Personal Statement*. New York and London: Harcourt Brace Jovanovich.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and The Last Man*, New York: The Free Press - A Division of Macmillan, Inc.
- Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Goldsmith, A. (1995). Democracy, Property Rights and Economic Growth. *Journal of Development Studies*, vol. 32, no. 2.
- Graafland, J. (2007). *Economics, Ethics and the Market*. London: Routledge.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Hausman, D.M. and McPherson, M.S. (2006). *Economic Analysis, Moral Philosophy, and Public Policy* (second ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hayek, F. A. (1948). *Individualism and Economic Order*. Chicago: University of Chicago.
- Häyry, M. (1994). *Liberal Utilitarianism and Applied Ethics*. London: Routledge.
- Howard, M.C. and King, J.E. (2004). The Rise of Neo-liberalism in Advanced Capitalist Economies: Towards a Materialist Explanation. In P. Arestis and M. Sawyer (eds.), *The Rise of the Market: Critical Essays on the Political Economy of Neo-Liberalism*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Kagan, S. (1998). *Normative Ethics*. Boulder, CO: Westview Press.
- LaFollette, H. (2002). *Ethics in Practice: An Anthology* (second ed.). Oxford: Blackwell Publishing.
- Machlup, F. (1978). *Methodology of Economics and Other Social Sciences*. New York: Academic Press.
- Marangos, J. (2004). *Alternative Economic Models of Transition*. England and USA: Ashgate.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

- Milonakis, D. and Fine, B. (2009). *From Political Economy to Economics: Method, the Social and the Historical in the Evolution of Economic Theory*. London and New York: Routledge.
- Moore, G.E. (1960 [1903]). *Principia Ethica (1903)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgenthau, H. (1948). *Politics among Nations*. New York: Alfred A. Knopf.
- North, D. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, vol. 5, no. 1.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. Oxford: Blackwell.
- Owens, J. (1983). Business Ethics in the College Classroom. *Journal of Business Education*, vol. 58, no. 7.
- Parish, W. L. and Michelson, E. (1996). Politics and Markets: Dual Transformations. *American Journal of Sociology*, vol. 101, no. 4.
- Pourgerami, A. and Assane, D. (1992). Macroeconomic Determinants of Growth: New Measurement and Evidence on the Effect of Political Freedom. *Applied Economics*, vol. 24, no. 1.
- Roemer, J.E. (1994). *A Future for Socialism*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Sally, R. (1998). *Classical Liberalism and International Economic Order: Studies in Theory and Intellectual History*. London: Routledge.
- Sen, A. (1987). *On Ethics and Economics*. Oxford: Blackwell.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Singer, P. (2011). *Practical Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, A. (1986 [1776]). *The Wealth of Nations*. London: Penguin.
- van Staveren, I. (2001). *The Values of Economics: An Aristotelian Perspective*. London and New York: Routledge.
- van Staveren, I. (2009). Efficiency. In J. Peil and I. van Staveren (eds.), *Handbook of Economics and Ethics*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Vickers, D. (1997). *Economics and Ethics: An Introduction to Theory, Institutions, and Policy*. London: Greenwood Publishing Group.
- Vorhies, F. and Glahe, F. (1988). Political Liberty and Development: An Empirical Investigation. *Public Choice*, vol. 58, no. 1.
- Waltz, K.N. (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Wilber, C. K. (2004). Ethics and Social Economics: ASE Presidential Address, January 2004, San Diego, California. *Review of Social Economy*, 62(4), pp. 425-439.
- Williams, B. (2006). *Ethics and the Limits of Philosophy*. London and New York: Routledge.